

The Diplomatic Interactions Quarterly
Vol. 3, No. 10, Summer 2025, Pp: 79-116
Http:// www.dpiq.ir

The Ukraine Crisis (2022) and Iran–Russia Diplomatic Relations

Ardeshir Noorian¹

Morteza Ahmadi²

(Received: 17/03/2025 - Accepted: 05/06/2025)

DOI: 10.22034/dpiq.2025.540040.1049

Extended Abstract

Introduction

The post–Cold War era saw Ukraine emerge as a focal point of rivalry between Russia and the West. Tensions escalated through pivotal events—the 2004 Ukrainian presidential election, the Euromaidan protests (2014), Russia’s annexation of Crimea (2014), the Donbas conflict (2014–2021), the Minsk Agreements (2014–2015), and Ukraine’s NATO aspirations—culminating in Russia’s 2022 invasion and the ensuing global crisis.

Significance of the 2022 Ukraine Crisis

1. Assistant Professor, Department of International Relations, University of Tehran, Tehran, Iran. (Noorain@ut.ac.ir)- Corresponding Author

Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0003-8328-0932>

2. Ph.D. Student, Department of International Relations, University of Tehran, Tehran, Iran. (Morteza.ahmadi1373@gmail.com)

Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0002-9222-1953>

The crisis is widely regarded as a watershed moment in international politics, reshaping great-power dynamics and their relations with secondary states, including Iran–Russia ties.

This study addresses the following questions:

Descriptive: How has the 2022 Ukraine crisis impacted Iran–Russia relations?

Explanatory: Why have these changes occurred?

Theoretical Framework: Threat Balance Theory

Realism remains one of the most enduring theoretical traditions in International Relations, with roots tracing back to classical political thought. Despite critiques, its explanatory power persists—particularly in analyzing geopolitical crises such as the 2022 Ukraine conflict. Within this tradition, Stephen Walt’s Threat Balance Theory (1987) provides a nuanced framework for understanding alliance formation, arguing that states balance against threats rather than merely against power.

Why Threat Balance Theory Fits This Study

Multidimensionality: Unlike classical balance-of-power theories, Walt’s emphasis on intentions helps avoid reductionism.

Regional Focus: Walt’s work uniquely examines alliance dynamics in West/Southwest Asia, making it particularly suitable for analyzing Iran–Russia ties—an area less addressed by other realist scholars.

Theoretical Resilience: As Schweller (1994: 78) notes, critics have yet to propose a comprehensive alternative to Walt’s framework, underscoring its continued utility in explaining adversarial alliances.

Application to Iran–Russia Relations

Iran’s Threat Perception: The West (particularly the United States) is perceived as an existential threat due to:

Aggregate power (military dominance and sanctions)

Proximity (military presence in the Middle East)

Offensive intent (e.g., support for opposition groups, as referenced in Khamenei.ir)

The Ukraine crisis reinforced this anti-Western narrative, with Iranian leaders framing the conflict as a direct outcome of U.S. interference (Khamenei.ir, 2021).

Russia’s Threat Perception: Putin’s speeches (e.g., February 2022) portray NATO expansion as a strategic betrayal, justifying alignment with Iran to counter Western isolation.

Literature Review (Abstract)

Existing scholarship on the 2022 Ukraine crisis has extensively explored its impacts on the international order, decision-making processes of key actors, and future scenarios; however, few studies have systematically examined its effects on Iran–Russia relations—a critical gap that this research addresses.

Key Findings from Prior Research

Beznosova & Likhachev (2023) argue that post-2022 Iran–Russia ties have strengthened due to Moscow’s reduced engagement with the West, mutual strategic needs, and shared sanctions. However, risks such as the loss of Arab partners, escalating Western sanctions, and energy competition with China persist.

Mahmoudian (2023) notes a shift from an “asymmetric partnership” to “reciprocal cooperation,” emphasizing Iran’s role as a primary drone supplier to Russia.

Eslami (2022) highlights deepened military collaboration, with Iran providing UAVs to offset Russia’s operational gaps, reflecting strategic alignment against Western influence.

Mossalanejad (2024) frames Iran as a “regional balancer,” leveraging the crisis to enhance its geopolitical role through mediation and tactical alliances. Kolaei & Zanganeh (2023) caution that Tehran’s engagement remains pragmatic, prioritizing broader foreign policy goals over a fundamental transformation of ties with Moscow.

Critical Gaps

Most studies overlook non-military dimensions (e.g., space cooperation) and historical parallels in Iran–Russia relations. There is an excessive focus on media-driven narratives (particularly military aspects) at the expense of structural factors.

This Study's Novelty, Employs a realist framework (Threat Balance Theory) to explain the rationale behind strengthened ties. Expands the scope to understudied areas (e.g., space cooperation). Integrates historical cases to contextualize behavioral patterns.

Methodology

This study adopts a qualitative approach with a descriptive–analytical methodology, utilizing content analysis for data collection based on library-based documents and sources.

Results

The findings reveal that the crisis has intensified both countries' perceptions of Western threats, paving the way for closer alignment and expanded cooperation across political, economic, international, spatial, and military domains. In the economic dimension, Russia's approach—similar to Britain's in the early 19th century—has been to diversify economic relations and seek new markets. This is reflected in the revival of the historic North–South Transport Corridor project, strategic initiatives to redirect energy flows toward alternative partners, and joint efforts to counter unilateral coercive measures. As a result of the Ukraine crisis, Iran and Russia have elevated their relations to a comprehensive strategic partnership, enhanced cooperation in the space sector, and deepened military ties—creating a dynamic, mutually beneficial relationship. Finally, bilateral cooperation between Iran and Russia on the international stage has strengthened, as evidenced by Moscow's consistent opposition to UN sanctions against Iran and its support for Iran's membership in multilateral platforms such as the SCO and BRICS.

Keywords: Iran–Russia Diplomatic Relations, Balance of Threats, North–South Corridor, UN Security Council Resolutions, Ukraine Crisis (2022)

How to Cite: Noorain,A. and Ahmadi,M. (2025). Ukraine Crisis 2022 and Iran-Russia Diplomatic Relations. (e236403). Diplomatic Interactions, 3(10), e236403, 79-116. doi: 10.22034/dpiq.2025.540040.1049

بحران اوکراین ۲۰۲۲ و روابط دیپلماتیک ایران و روسیه

اردشیر نوریان^۱ - مرتضی احمدی^۲

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۲۷ - تاریخ تصویب: ۱۴۰۴/۰۳/۱۵)

DOI: 10.22034/dpiq.2025.503196.1021

چکیده

بحران اوکراین ۲۰۲۲ علاوه بر روابط قدرت‌های بزرگ، روابط روسیه و ایران را تحت تأثیر قرار داده است. پژوهش حاضر با بهره‌گیری از رهیافت واقع‌گرایی تدافعی و نظریه موازنه تهدید والت به ارزیابی آثار بحران اوکراین بر روابط ایران و روسیه پرداخته و نشان می‌دهد که بحران با تعمیق درک تهدیدهای غرب در تهران و مسکو، زمینه‌های لازم برای همسویی و تقویت همکاری دو کشور در ابعاد سیاسی، اقتصادی، بین‌المللی، فضایی و نظامی را فراهم کرده است. در بعد اقتصادی، رویکرد روسیه همانند انگلیس در ابتدای قرن نوزدهم، متنوع سازی روابط اقتصادی و یافتن بازارهای جدید است که احیای طرح تاریخی راهگذر شمال-جنوب، طرح ابتکار راهبردی انتقال گاز طبیعی به رقیب سنتی انرژی خود و مقابله مشترک با اقدامات قهری یک‌جانبه در همین راستا تحلیل می‌شود. بحران اوکراین منجر به ارتقای روابط ایران و روسیه به سطح مشارکت جامع راهبردی، گسترش همکاری‌های فضایی و افزایش مرادوات نظامی مانند یک خیابان دوطرفه شده است. نهایتاً همکاری‌های بین‌المللی ایران و روسیه بهبود یافته و مسکو مخالف تحریم‌های غرب علیه ایران در سازمان ملل و موافق پیوستن ایران به قالب‌های نوظهوری مانند شانگهای و بریکس است. پژوهش پیش‌رو کیفی و با رویکرد توصیفی-تحلیلی است و گردآوری داده‌ها با روش تحلیل محتوا از طریق مراجعه به اسناد و منابع کتابخانه‌ای صورت گرفته است.

واژگان کلیدی: بحران اوکراین ۲۰۲۲، راهگذر شمال-جنوب، روابط دیپلماتیک ایران و روسیه، قطعنامه‌های شورای امنیت، موازنه تهدید.

۱. استادیار روابط بین‌الملل دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، تهران، ایران (Noorain@ut.ac.ir) - نویسنده مسئول

Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0003-8328-0932>

۲. دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، تهران، ایران (Morteza.ahmadi1373@gmail.com)

Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0002-9222-1953>

۱. مقدمه

با پایان جنگ سرد، اوکراین عرصه اختلاف و رقابت روسیه و غرب^۱ شد. رخدادهای تنش آفرین انتخابات ریاست جمهوری اوکراین (۲۰۰۴)، اعتراض‌های یورو میدان (۲۰۱۴)، الحاق شبه‌جزیره کریمه به روسیه (۲۰۱۴)، نبردهای دونباس (۲۰۱۴-۲۰۲۱)، معاهدات مینسک یک و دو (۲۰۱۴-۲۰۱۵) و تلاش اوکراین برای پیوستن به ناتو، زمینه‌ساز حمله روسیه به اوکراین و ظهور بحران، در فوریه ۲۰۲۲ بود.

به باور اندیشمندان، بحران اوکراین ۲۰۲۲ تأثیر عمیقی بر سیاست جهانی داشته و لحظه تعیین‌کننده‌ای در مسیر آینده جهان است. بحران صورت‌بندی جدیدی در روابط قدرت‌های بزرگ با یکدیگر و دیگر کشورها ایجاد کرده که نمونه‌ی آن روابط ایران و روسیه است. تمرکز سیاست‌مداران غربی بر همکاری‌های دفاعی دو کشور در بحران اوکراین، نباید مانع توجه به دیگر ابعاد روابط و اتخاذ نگاه جامع به آن شود. بحران اوکراین ۲۰۲۲ علاوه بر تقویت ابعاد دفاعی و نظامی، به گسترش همکاری‌های سیاسی، اقتصادی، فضایی و بین‌المللی ایران و روسیه منجر شد که درخور توجه مجزا است.

بنابراین پاسخ به دو سؤال توصیفی و تبیینی در مورد متغیر مستقل بحران اوکراین ۲۰۲۲ و متغیر وابسته روابط ایران و روسیه حائز اهمیت است؛ آثار بحران اوکراین ۲۰۲۲ بر روابط ایران و روسیه چیست؟ تغییر روابط دو کشور در اثر بحران، به چه دلیلی بوده است؟ پژوهش پیش رو با استفاده از روش کیفی، رویکرد توصیفی-تحلیلی و گردآوری داده‌ها از طریق روش آرشیوی، درصدد پاسخ به سؤال‌های مذکور است. فرضیه پژوهش این است که بحران اوکراین ۲۰۲۲ با توسعه‌ی ادراک ضد غربی ایران و روسیه، به همسویی و تقویت همکاری تهران و مسکو در ابعاد اقتصادی، سیاسی، نظامی، فضایی و بین‌المللی منجر شده است.

با هدف پاسخ به پرسش مذکور، پژوهش پیش رو ابتدا موضع ایران و روسیه در مورد بحران اوکراین ۲۰۲۲ را بررسی می‌کند. بخش دوم به بررسی آثار بحران بر روابط دو

۱ مقصود جبهه غربی متشکل از آمریکا و متحدان اوست؛ نه جغرافیای غرب.

کشور در ابعاد اقتصادی، سیاسی، دفاعی، فضایی و بین‌المللی می‌پردازد و نشان می‌دهد که تقویت روابط در عرصه‌های مختلف ناشی از درک مشترک تهدید غرب، توسط ایران و روسیه بوده است.

۱. بررسی ادبیات پژوهش

ارزیابی کلی نشان می‌دهد که اندیشمندان در پژوهش‌های خود به ابعاد مختلف بحران اوکراین ۲۰۲۲ چون تأثیرات بر نظم بین‌المللی، فرآیند تصمیم‌گیری بازیگران، سناریوهای آینده و ریشه‌های بحران توجه کرده‌اند؛ اما پژوهش‌های چندانی آثار بحران بر روابط ایران و روسیه را بررسی نکرده است که نگاه از این دریچه را ضروری می‌سازد.

بزنزوا و لیخاچف پژوهشگران روس در مقاله «روابط ایران و روسیه در مرحله کنونی: چشم‌انداز و خطر بالقوه» بیان می‌کنند که پس از بحران اوکراین ۲۰۲۲، روابط روسیه و ایران به دلایلی چون کاهش تعاملات مسکو با کشورهای غربی، نیاز استراتژیک به متحدان ژئوپلیتیکی جدید و وضع تحریم‌های گسترده غرب علیه روسیه، گسترش یافته است؛ اما خطرات بالقوه‌ای مانند احتمال از دست رفتن شرکای عرب روسیه، وضع بیشتر تحریم‌های غرب علیه دو کشور، رقابت بلندمدت ایران و روسیه در منطقه و رقابت در صادرات انرژی به چین، روابط تهران و مسکو را تهدید می‌کند (Beznosova & Likhachev, 2023: 88-96).

محمودیان در مقاله «جنگ در اوکراین: نقطه عطف روابط روسیه و ایران» می‌نویسد که بحران اوکراین ۲۰۲۲ روابط ایران و روسیه را از یک «مشارکت نامتعادل» به «همکاری متقابل» تغییر داد. اتکای روسیه به تسلیحات ایرانی، به‌ویژه پهپادهای کامیکازه، ایران را به تأمین‌کننده اصلی تسلیحات برای روسیه تبدیل کرده است. (Mahmoudian, 2023)

اسلامی در مقاله «ارسال پهپادهای ایران به روسیه و تغییر پویایی جنگ اوکراین» استدلال می‌کند که بحران اوکراین ۲۰۲۲ روابط ایران و روسیه را از طریق همکاری نظامی تقویت کرده است. روسیه در جنگ با چالش‌هایی در قابلیت‌های پهپادهای خود مواجه بود و ایران صدها پهپاد نظامی را برای تقویت ناوگان هواپیماهای جنگی بدون سرنشین

روسیه تهیه کرد. این مشارکت به نیازهای فوری نظامی روسیه می‌پردازد و نشان‌دهنده همسویی عمیق‌تر استراتژیک بین دو کشور در بحبوحه پویایی‌های ژئوپلیتیکی است. همچنین منافع متقابل آن‌ها در مقابله با نفوذ غرب و افزایش قابلیت‌های نظامی آن‌ها را برجسته می‌کند. (Eslami, 2022)

مصلی‌نژاد در مقاله «بحران اوکراین و نقش متعادل‌کننده منطقه‌ای ایران در رقابت‌های بین‌المللی» بیان می‌کند که بحران اوکراین ۲۰۲۲، روابط بین‌الملل را تغییر داده و بر پویایی بین قدرت‌های بزرگ مانند آمریکا و روسیه تأثیر می‌گذارد. وی استدلال می‌کند که ایران از این موقعیت برای تقویت نفوذ منطقه‌ای خود استفاده می‌کند. ایران با تعامل با روسیه و مشارکت در بحران‌های ژئوپلیتیکی، قصد دارد خود را به‌عنوان یک بازیگر کلیدی در مسائل منطقه‌ای معرفی کند که بر رویکرد مشارکتی برای تلاش‌های توازن، میانجی‌گری و تنش‌زدایی برای مدیریت تنش‌های ناشی از درگیری‌ها تأکید دارد. (Mossalanejad, 2024)

کولایی و زنگنه در مقاله «تأثیر جنگ اوکراین بر روابط ایران و روسیه» رفتار ایران در قبال جنگ را محتاطانه خوانده و بیان می‌کنند که هرچند تهران جنگ را عاملی برای توسعه روابط با مسکو یافته است؛ اما با توجه به اولویت‌های سیاست خارجی ایران و رویارویی آن با آمریکا در جریان جنگ، تغییری در روابط ایران و روسیه ایجاد نخواهد شد (کولایی و زنگنه، ۱۴۰۲).

بررسی ادبیات پژوهش نشان می‌دهد که اولاً اغلب آثار منتشرشده چندان به آثار بحران اوکراین ۲۰۲۲ بر روابط روسیه و ایران نپرداخته و سایر ابعاد بحران بیشتر مدنظر پژوهشگران بوده است. ثانیاً بررسی آثار بحران بر روابط دو کشور در حکم «حَفِظَتْ شَيْئاً وَ غَابَتْ عَنْكَ أَشْيَاءُ» بوده است؛ یعنی بیشتر بر ابعاد نظامی و دفاعی تمرکز شده یا تاریخچه روابط دو کشور بیش از آثار بحران بررسی شده است. به نظر می‌رسد مسئله‌سازی در پژوهش‌های صورت گرفته تحت تأثیر رسانه‌ها بوده است.

بدین ترتیب پژوهش پیش‌رو از چند جهت متمایز از آثار گذشته است. اولاً با بهره‌برداری از مثال‌های تاریخی مختلف که ویژگی عمده سنت واقع‌گرایی است، تلاش

شده تا جزئیات دقیق تر رفتار روسیه و ایران تبیین شود. ثانیاً به ابعادی از روابط مانند همکاری های فضایی پرداخته شده که در آثار دیگر از آن غفلت شده است. ثالثاً در کنار توصیف آثار بحران اوکراین بر روابط دو کشور، تبیین دلایل تقویت روابط ایران و روسیه با استفاده از نظریه ی موازنه ی تهدید نیز مدنظر بوده است.

۲. بنیان نظری پژوهش؛ موازنه تهدید

واقع گرایی از جمله قدیمی ترین و تأثیر گذارترین سنت های نظری روابط بین الملل است که ریشه های آن به اندیشه سیاسی باستان بازمی گردد. بروز رخدادهایی با ماهیت ژئوپلیتیک و امنیتی در سال های اخیر نشان می دهد واقع گرایی که توسط مورگنتا در قرن بیستم به یک نظریه جامع روابط بین الملل تبدیل شد، همچنان چارچوب درخور توجهی برای بررسی تحولات بین المللی است. وجود سنت خود انتقادی و تقسیم شدن واقع گرایی به نحله های مختلف، از جمله عوامل حفظ این سنت نظری از زمان پیدایش آن بوده است. والت^۱ به عنوان یکی از اندیشمندان واقع گرایی تدافعی و برخلاف نظریه پردازان سنتی، در کتاب "ریشه اتحادها" و آثار دیگر خود به اصلاح نظریه موازنه قدرت می پردازد و استدلال می کند که دولت ها نه در برابر قدرت و بلکه در برابر تهدید، دست به انتخاب موازنه می زنند (Walt, 1987). تهدید متشکل از چهار عامل اصلی به شرح ذیل است:

۱- قدرت تجمعی^۲: شامل قدرت نظامی، اقتصادی و فناورانه یک کشور

۲- نزدیکی جغرافیایی^۳: تهدید آمیزتر بودن کشورهای نزدیک تر

۳- توانایی تهاجمی^۴: میزان برخورداری یک کشور از ابزارها و دکترین های نظامی با ماهیت تهاجمی

۴- نیت تهاجمی^۵: یک کشور تا چه میزان مصمم به استفاده از قدرت خود برای آسیب رساندن یا سلطه بر دیگران است (Walt, 1987: 21-26).

1 Stephen Walt

2 Aggregate Power

3 Geographic Proximity

4 Offensive Capability

5 Aggressive Intentions

انتخاب نظریه موازنه‌ی تهدید به دلایل ذیل در بررسی آثار بحران اوکراین ۲۰۲۲ بر روابط ایران و روسیه مفید خواهد بود: اولاً در نظریه والت، قدرت تجمیعی تنها یکی از چندین مؤلفه تعریف کننده تهدید است و توجه والت به نیت تهاجمی و فهم یک کشور از آن، نظریه موازنه‌ی تهدید را از خطر تک‌بعدی بودن دور می‌کند و قدرت توضیحی نظریه را افزایش می‌دهد. اهمیت نیت در موازنه تهدید به پژوهشگر کمک می‌کند که میان قدرتی که با هدف حمایت و قدرتی که با هدف تهدید ایجاد شده، تمییز قائل شود.

ثانیاً یکی از ویژگی‌های مهم موازنه تهدید والت تمرکز او بر تشکیل اتحادها در غرب و جنوب غرب آسیا است که تقریباً هیچ اندیشمند دیگری به اندازه او این موضوع را بررسی نکرده است. به همین خاطر نظریه موازنه‌ی تهدید برخلاف موازنه‌ی قوا صرفاً بر کنش قدرت‌های بزرگ متمرکز نیست و می‌تواند اتحاد قدرت‌های منطقه‌ای مانند ایران را نیز تشریح نماید.

در پایان همان‌گونه که شوئلر^۱ به عنوان منتقد والت نوشته است: *منتقدان والت یک نظریه جایگزین جامع برای به چالش کشیدن نظریه موازنه تهدید ارائه نکرده‌اند. بنابراین این نظریه برای توضیح انتخاب اتحادها به خوبی عمل می‌کند* (Schweller, 1994: 78).

بدین ترتیب همکاری‌های ایران و روسیه به عنوان همسویی در برابر تهدیدهای غرب از طریق نظریه والت، قابلیت توضیح دارد.

۲.۱. ادراک تهدید غرب در بحران اوکراین ۲۰۲۲

ایران ریشه‌ی بحران اوکراین ۲۰۲۲ را دخالت‌های غرب می‌داند. به همین دلیل موضع ایران در مورد بحران، علاوه بر مخالفت با جنگ و اعلام آمادگی برای میانجی‌گری، معرفی سیاست‌های غرب به عنوان عامل بحران است:

قضایای اوکراین هم مربوط به همین سیاست آمریکا است. آمریکا اوکراین را به این نقطه کشاند؛ با ورود در مسائل داخلی آن کشور، راه انداختن اجتماعات علیه دولت‌ها، حرکت مخملی به وجود آوردن، کودتای رنگی درست کردن، حضور سناتورهای

1 Randall Schueller

آمریکایی در داخل اجتماعات معارضة، این دولت را برداشتن، آن دولت را گذاشتن... ریشه بحران در اوکراین سیاست‌های آمریکا است، سیاست‌های غربی‌ها است؛ (Khamenei.ir, 1400).

ایران پیش از بحران اوکراین ۲۰۲۲ نیز غرب و به‌ویژه آمریکا را منبع اصلی تهدید خود تلقی می‌کرد که دارای قدرت برتر نظامی، اقتصادی و فناورانه است (قدرت تجمعی)، در غرب آسیا حضور نظامی و نفوذ سیاسی دارد (نزدیکی جغرافیایی)، تاریخچه‌ی مداخلات نظامی و توانمندی پیشرفته نظامی دارد (توانایی تهاجمی) و نهایتاً با اعمال تحریم، حمایت از مخالفان و فشار برای تغییر رفتار، نیت تهاجمی برای سرنگونی دولت ایران دارد. بنابراین بحران اوکراین ۲۰۲۲ صحت رویکرد ضد غربی و درک ایران از نیت تهاجمی غرب را نیز تأیید کرد. به همین خاطر رویکرد ضد غربی در یازده موضع رهبر معظم انقلاب ایران در مورد بحران اوکراین در سال‌های ۱۴۰۰ - ۱۴۰۲ به چشم می‌خورد. (Khamenei.ir).

از سویی دیگر روسیه نیز وضع تحریم‌های گسترده غرب، حمایت نظامی از اوکراین و تلاش برای انزوای خود را تهدید وجودی امنیت و منافع ملی تلقی می‌کند. روسیه اساساً اوکراین را بازیچه و ابزار دست غرب دانسته و نبرد اصلی را با غرب می‌داند. به همین خاطر پوتین در فوریه ۲۰۲۲ و پیش از وقوع جنگ، ۹ بار نام ناتو را به میان می‌آورد و با اشاره به وعده‌های غرب برای عدم گسترش ناتو به شرق به اندازه حتی یک "اینج" می‌گوید که آن‌ها روسیه را فریب داده‌اند (President of Russia, 2022).

۳. آثار بحران اوکراین بر روابط ایران و روسیه

ایران و روسیه با ادراک تهدید غرب در بحران اوکراین ۲۰۲۲، همسویی به‌منظور حفاظت از خود شکل داده‌اند که به تعبیر والت سطحی از تعهد و تبادل منافع بر هر دو کشور به ارمغان می‌آورد. زیربنای همکاری ایران و روسیه رویکرد ضد غربی دو کشور است که در ابعاد ذیل دیده می‌شود.

۳.۱. مشارکت راهبردی ایران و روسیه

اثر مهم بحران اوکراین ۲۰۲۲ بر روابط ایران و روسیه، تنظیم معاهده مشارکت راهبردی و امضای آن در ژانویه ۲۰۲۵ است. ایران و روسیه در سال ۲۰۰۱ معاهده‌ی «اساس روابط متقابل و اصول همکاری بین جمهوری اسلامی ایران و فدراسیون روسیه» را امضا کردند که مطابق با ماده‌ی ۲۱ آن، اعتبار ده ساله داشت (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۰). گسترش روابط ایران و روسیه به تمدید معاهده تا سال ۲۰۲۱ (دو دوره پنج ساله) منتهی شد. اما پس از بحران اوکراین ۲۰۲۲ دو کشور تصمیم به انعقاد «معاهده مشارکت جامع راهبردی بیست ساله» گرفتند که جایگزین معاهده پیشین و بیانگر ارتقای روابط ایران و روسیه بود. در پیام تسلیت پوتین در مورد شهادت رئیس‌جمهور رئیسی، به ارتقای روابط اشاره شده است:

او {سید ابراهیم رئیسی} به عنوان دوست حقیقی روسیه، مشارکت شخصی ارزشمندی در گسترش روابط حسن هم‌جواری میان کشورهایمان داشت و تلاش‌های بسیاری برای ارتقای روابط به سطح «مشارکت راهبردی» انجام داد (President of Russia, 2024). ادراک ضد غربی ایران و روسیه در بندهای مختلف معاهده مشارکت راهبردی دیده می‌شود؛ از جمله تأکید بر شکل‌دهی به نظم جهانی جدید چندقطبی عادلانه (بند پنج مقدمه)، نفی وضعیت تک‌قطبی و سلطه‌گری در امور جهانی (ماده ۲)، مقابله با اعمال اقدامات قهرآمیز یک‌جانبه (ماده ۱۹) و ایجاد زیرساخت پرداخت نوین مستقل از دولت‌های ثالث (ماده ۲۰) (وزارت امور خارجه، ۱۴۰۳).

۳.۲. همکاری‌های اقتصادی

حجم تعاملات اقتصادی ایران و روسیه در اثر بحران اوکراین تغییر اساسی پیدا نکرده است. میزان صادرات روسیه به ایران در سال ۲۰۲۱، ۲.۷۳ میلیارد دلار و تهران چهل و هفتمین مقصد صادراتی مسکو بوده است. در همین سال، ارزش صادرات ایران به روسیه ۳۱۸ میلیون دلار و مسکو چهل و هفتمین مقصد صادراتی تهران بوده است (OECD World). در سال ۲۰۲۳ نیز ارزش صادرات ایران به روسیه، ۱.۳ میلیارد دلار و ارزش صادرات روسیه

به ایران ۲.۷ میلیارد دلار تخمین زده می‌شود تا ایران شانزدهمین شریک تجاری اقتصادی روسیه باشد. (Tass, 2024)

بدین ترتیب برخلاف چین، ترکیه و امارات که از بحران اوکراین برای گسترش روابط اقتصادی با روسیه، استفاده حداکثری کرده‌اند، شاخص مورد اشاره در مورد ایران و روسیه چندان مطلوب نیست و باید آثار بحران بر روابط اقتصادی را در ابعاد دیگری یافت که ذیل بررسی رویکرد انگلیس در قرن نوزدهم تشریح می‌شود. این ابعاد صحت استدلال والت را نشان می‌دهد که دو طرف اتحاد تنها زمانی کمک‌های اقتصادی را پیشنهاد می‌پذیرند که در راستای منافعشان باشد (Walt, 1987: 42).

۳.۲.۱. رویکرد انگلیس در مقابله با تهدید ناپلئون

تقریباً هم‌زمان با جنگ ائتلاف سوم میان فرانسه و ائتلاف انگلیس، روسیه، اتریش و سوئد، ناپلئون^۱ در سال ۱۸۰۶ با صدور "بیانیه برلین"^۲ تحریم‌های گسترده‌ای علیه انگلیس وضع کرد که بخشی از محاصره اقتصادی ترسیم‌شده در برنامه "سیستم قاره‌ای"^۳ با هدف فلج کردن اقتصاد انگلیس بود (New Saint Andrews College). علی‌رغم موفقیت‌های اولیه تحریم‌های فرانسه، انگلیس با دور زدن تحریم‌ها از طریق مسیرهای جدید و تقویت صنعت ملی، تنوع بخشیدن ارتباطات با سایر کشورها و افزایش تولید داخلی، موفق به شکست تحریم‌ها شد. در سال‌های ۱۸۰۵-۱۸۱۱، اهمیت بازارهای غیراروپایی برای لندن گسترش یافت تا با افزایش تقاضا، تولید برخی محصولات، حدود ۵۰ تا ۱۰۰ درصد افزایش یابد. البته وابستگی بیش از حد اروپا به واردات پارچه و فناوری‌های جدید از انگلیس نیز یکی از دلایل افزایش تقاضا بود (Pietrobon, 2022).

1 Napoleon Bonaparte
2 The "Berlin Decree" of November 21 1806
3 Continental System

از جمله مصادیق سیاست تنوع بخشی انگلیس، تبدیل بازار کشورهای آمریکا جنوبی و مرکزی مانند برزیل و مناطقی چون هلیگولند،^۱ جبل الطارق،^۲ مالت،^۳ سیسیل^۴ و گویان^۵ به مقصد صادرات کالاهای تحریم شده بود. در نتیجه اقدامات انگلیس، سیستم محاصره قاره‌ای ناپلئون به اهداف خود دست نیافت؛ تحریم‌ها به افزایش تورم و قیمت‌ها، کمبود کالاهای اساسی، نابودی صنایع، کاهش درآمدهای گمرکی و به تبع افزایش فشارهای اقتصادی بر فرانسه انجامید. در نهایت عدم اجرای تحریم‌ها توسط کشورها، ناپلئون را مجبور به جنگ‌های پرهزینه‌ای علیه پرتغال (۱۸۰۷)، پاپ (۱۸۰۸-۱۸۰۹) هلند (۱۸۱۰) و روسیه (۱۸۱۲) کرد و مقدمات سقوط وی فراهم شد (Mark, 2023).

۳.۲.۲. جنگ اقتصادی غرب علیه روسیه

روسیه برای مقابله با تهدید اقتصادی غرب، همانند مواجهه انگلیس در برابر فرانسه در قرن نوزدهم، از تجربیات دیگر کشورها برای مقابله با تحریم، متنوع سازی روابط اقتصادی و دور زدن تحریم‌ها با استفاده از جغرافیا و بازارهای جدید بهره‌برداری کرده است. اقدام روسیه پس از آن صورت می‌گیرد که آمریکا و غرب در اثر بحران اوکراین ۲۰۲۲، جنگ اقتصادی^۶ گسترده‌ای علیه مسکو آغاز کردند؛ چنان‌که از ۲۲ فوریه ۲۰۲۲ تا ۱۱ ژانویه ۲۰۲۴، ۲۸۲۲۷ تحریم علیه ۱۶۰۳۷ فرد، ۹۲۸۶ شرکت و ۳۲۴۹ نهاد روسیه وضع شده است (Correctiv, 2024).

1 Heligoland

2 Gibraltar

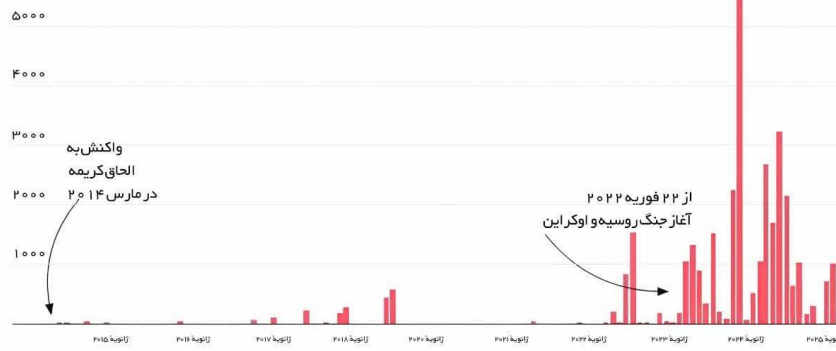
3 Malta

4 Sicily

5 Guyana

۶ جنگ اقتصادی (Economic warfare) مجموعه اقداماتی است که به منظور تسهیل ادامه جنگ از طریق تقویت توان اقتصادی کشور و تضعیف دفاع دشمن صورت می‌گیرد. جنگ اقتصادی از لحاظ نظری ابتدا در آموزه‌های روسو (Jean-Jacques Rousseau) مطرح شده و از لحاظ عملی توسط ناپلئون به کار گرفته شده است. (McEachern, 1949).

تعداد تحریم‌ها علیه روسیه از سال ۲۰۱۴

بنابراین، مبتنی بر نگاه والت، آمریکا و غرب به عنوان دولت تهدیدکننده، ایران و روسیه را وادار به همسویی علیه خود برای کسب منافع بیشتر، در زمینه‌های ذیل کرده‌اند.

۳.۲.۳. مقابله مشترک با «اقدامات قهرآمیز یک‌جانبه»^۱

همکاری مشترک ایران و روسیه برای مقابله با تحریم‌ها، از جمله آثار بحران اوکراین ۲۰۲۲ است. مصداق مشخص همکاری دو کشور، امضای اعلامیه «راه‌ها و روش‌های مقابله، کاهش و جبران آثار سوء اقدامات قهری یک‌جانبه» در دسامبر ۲۰۲۳ است که بر اثرات منفی تحریم‌های یک‌جانبه بر حاکمیت و ثبات اقتصادی کشورها تأکید می‌کند و اقدامات تحریمی را ناقض قوانین بین‌المللی می‌داند. اعلامیه مشترک ایران و روسیه همچنین چارچوبی برای همکاری دو کشور با هدف تقویت روابط تجاری و کاهش اتکا

۱ اقدامات قهری یک‌جانبه (Unilateral coercive measures)، نزدیک‌ترین عبارت به یک‌جانبه‌گرایی در ادبیات حقوق بشر است. در اسناد مختلف بین‌المللی از جمله «اعلامیه اصول حقوق بین‌الملل مرتبط با روابط و همکاری دوستانه میان ملت‌ها»، «اعلامیه و برنامه عملی نظم اقتصادی جدید» و «منشور حقوق و وظایف دولت‌ها» تأکید شده که دولت‌ها از انجام یا تشویق به انجام هرگونه اقدامات قهری ممانعت خواهند ورزید. نظر به آن‌که از لحاظ لغوی واژه (Sanction) برای مجرمیانی به کار رفته از قوانین اجتناب کرده‌اند، کشورها در ادبیات حقوقی به‌جای تأکید بر تحریم از عبارت اقدامات قهری یک‌جانبه استفاده می‌کنند.

به بازارهای غربی فراهم می‌سازد (The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 2023).

علاوه بر امضای اعلامیه مشترک، تجربه ایران در مقابله با تحریم‌ها، مسکو را به همکاری با تهران در مورد راه کارهای چگونگی انتقال نفت، انجام تراکنش‌های مالی بدون اتکا به دلار و ایجاد سیستم‌های مالی جایگزین متمایل کرده است. (Smagin, 2022). برخی از همکاری‌های شکل گرفته عبارت‌اند از:

۳.۲.۴. همکاری در زمینه هواپیمایی

آمریکا و غرب با تحریم صنعت هواپیمایی روسیه پس از بحران اوکراین ۲۰۲۲، تولیدکنندگان خود را از ارائه تعمیرات، قطعات و خدمات پشتیبانی فنی به هواپیماها و شرکت‌های حمل‌ونقل روسیه منع کردند. بدین خاطر روسیه مجبور به یافتن جایگزین برای پشتیبانی از هواپیماهای خود شد و مشاغل تعمیر و نگهداری هواپیما در ایران را گسترش داده است. برای نمونه شرکت هواپیمایی آئروفلوت^۱ -بزرگ‌ترین شرکت هواپیمایی روسیه- یکی از ایرباس‌ها خود را برای تعمیر به ایران فرستاد که مدیرعامل شرکت روس کیفیت تعمیر را راضی‌کننده دانست. (Eccles, 2023). پروژه مشترک ساخت هواپیماهای مسافربری با ظرفیت ۷۰ تا ۱۰۰ نفر و همکاری برای تولید بالگردهای کا-۲۲۶، از دیگر نمونه‌های همکاری ایران و روسیه در شرایط تحریم غرب است. (Middle East Eye, 2022).

۳.۲.۵. سرمایه‌گذاری ۴۰ میلیارد دلاری روسیه در انرژی ایران

هم‌زمان با سفر پوتین به تهران در جولای ۲۰۲۲، شرکت ملی نفت ایران و گاز پروم روسیه، تفاهم‌نامه ۴۰ میلیارد دلاری در بخش انرژی امضا کردند که هدف آن افزایش همکاری دو کشور در پروژه‌های مختلف نفت و گاز در بجه‌های تحریم‌های مستمر غرب است. تفاهم‌نامه مورد اشاره طیف گسترده‌ای از ابتکارات از جمله توسعه میدان‌های کیش و

1 Aeroflot

2 Ka-226 helicopters

پارس جنوبی، افزایش فشار میدان گازی پارس جنوبی، توسعه شش میدان نفتی، تکمیل پروژه‌های گاز طبیعی مایع، احداث خطوط صادرات گاز و همکاری فناورانه در توسعه هیدروکربن را شامل می‌شود (Shana, 2022).

همکاری با روسیه در صورت اجرایی شدن^۱ گام مهمی در احیای بخش انرژی ایران تلقی می‌شود که توانایی تولید آن به دلیل اعمال تحریم‌ها و عدم جذب سرمایه‌گذاری خارجی با مشکل مواجه شده است.

۳.۲.۶. همکاری‌های بانکی

تحریم‌های غرب علیه مراکز پولی و بانکی روسیه پس از بحران اوکراین ۲۰۲۲ باعث شد تا مسکو همکاری‌های بانکی با ایران را آغاز کند. برخی مصادیق مهم همکاری‌های بانکی دو کشور، عبارت‌اند از: اتصال موفقیت‌آمیز شبکه بین بانکی شتاب ایران به سیستم پرداخت میر^۲ روسیه در نوامبر ۲۰۲۴ که امکان استفاده از کارت‌های بانکی ایران در روسیه را فراهم می‌کند، اتصال سیستم‌های پیام‌رسانی مالی جایگزین سوئیفت در ایران (سپام)^۳ و روسیه (اس.پ.اس.اف)^۴ به یکدیگر همراه با پیوستن بانک‌های روسی اسبر^۵ و وی تی بی^۶ به آن با هدف تسهیل تراکنش‌های بانکی میان دو کشور در سال ۲۰۲۳، انعقاد پیمان پولی ایران و روسیه برای حذف دلار در روابط تجاری دو کشور و افتتاح دفتر بانک وی تی بی دومین بانک بزرگ روسیه در ایران. (Kaleji, 2023)

۳.۲.۷. نیاز به جغرافیای جدید: احیای طرح تاریخی راه آهن سراسری

عدم دسترسی به آب‌های گرم اقیانوسی و راهبرد غرب در محاصره روسیه، نقش و اهمیت مؤلفه جغرافیا در تصمیم‌گیری‌های مسکو را برجسته می‌کند:

۱ تبدیل تفاهم‌نامه به توافق‌نامه‌های مجزا، گام مهمی در عملیاتی شدن همکاری ایران و روسیه است و در غیر این صورت ایران قادر به بهره‌برداری از آن نخواهد بود.

2 Mir

3 SEPAM

4 SPSF

5 Sberbank

6 VTB Bank

روسیه کشور پهناوری و بدون یک بندر است که در زمستان قابل استفاده باشد. در یک سمت، بندرهای بالتیک همه یخ بسته‌اند و در سمت دیگر، ولادیوستوک^۱ در دریای ژاپن نیز به همین دلیل، غیرقابل استفاده است. در میانه سرزمین، بندرهای روسیه در سواحل دریای سیاه بر اساس کنوانسیون مربوط به عبور از تنگه داردانل^۲ به روی کشتی‌های جنگی بسته شده است (Shuster, 1912:257-258).

در میان همسایگان روسیه، ایران به دلیل داشتن مزایای ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیک همواره مورد توجه بوده و ایده استفاده از خاک ایران برای کاهش مسیر حمل‌ونقل و دسترسی به آب‌های گرم اقیانوس‌ها، از گذشته مطرح بوده است. شوستر^۳ خزانه‌دار کل دولت ایران در سال ۱۹۱۱، با تشریح طرح "راه آهن سراسری ایران" می‌نویسد:

مسئله توسعه راه آهن در ایران پیچیده است. روسیه و انگلستان بدون توجه به توسعه اقتصادی ایران، راه‌هایی می‌خواهند که اهداف راهبردی آن‌ها را برآورده کند یا به سود تجارت خاصی باشد. افراد بی‌غرض عموماً بر این باورند که نخستین خط {آهن} اصلی حدوداً باید از مسیر جلفا (روسیه)، تبریز، زنجان، قزوین، همدان، خرم‌آباد و محمره^۴ تا خلیج فارس امتداد یابد. این خط اصلی شمالی-جنوبی بسیاری از مناطق ثروتمند امپراتوری {ایران} را تحت تأثیر قرار می‌دهد و توسعه اقتصادی ایران را بسیار تسریع خواهد کرد. این خط شاخه‌هایی مانند قزوین به تهران خواهد داشت. من قصد داشتم دولت ایران اعلام کند که درصدد است احداث بخش‌هایی از آن را با صدور مجوز و ام‌هایی برای مراحل ساخت و بهره‌برداری آن به وسیله شرکتی با سرمایه خصوصی آغاز کند (Shuster, 1912:318).

موضوع کلیدی درباره طرح راه آهن سراسری، چگونگی تأمین مالی آن بود که به علت هزینه بالا، عملاً امکان احداث مستقل راه آهن توسط ایران را منتفی می‌کرد:

1 Vladivostok
2 Dardanelles Strait
3 William Morgan Shuster
4 Mohammerah

این مسیر {راه آهن سراسری ایران} مطابق با برنامه ریزی قرار بود از شمال غرب به جنوب شرق ایران عبور کند، به خطوط آهن روسیه در جلفا متصل و در مرز هند متوقف شود... موسیو مرنارد^۱ - بدون شک نه به ابتکار خود- می گفت این مسیر باید با ضمانت دولت ایران ساخته شود... اگر ایران ناچار به تضمین اوراق ساخت این مسیر شود، همه منابع مالی کشور تا یک قرن بعد صرف تأمین مالی این طرح می شود. (Shuster, 1912: 325 – 326).

علی رغم فراز و نشیب های مختلف، طرح راه آهن سراسری ایران، در قرن بیست و یکم مجدداً پیگیری شد. در سال ۲۰۰۰ با انعقاد توافقی میان ایران، هند و روسیه ایده ایجاد "راهگذر^۲ حمل و نقل بین المللی شمال-جنوب"^۳ با هدف ارتقای حمل و نقل و ارائه جایگزین کارآمدتر و مقرون به صرفه تر برای مسیرهای سنتی زمینی و دریایی شکل گرفت. راهگذر شمال-جنوب از حمل و نقل ترکیبی (دریایی، ریلی و زمینی) به طول ۷۲۰۰ کیلومتر برای جابه جایی بار میان هند، ایران، آذربایجان، روسیه، آسیا مرکزی و اروپا استفاده می کند و هدف آن کاهش ۳۰ درصدی هزینه های حمل و نقل و کاهش ۴۰ درصدی زمان^۴ نسبت به مسیرهای سنتی است؛ چنان که مسافت ۷ هزار کیلومتری راهگذر شمال-جنوب، جایگزین مسافت ۱۶ هزار کیلومتری حمل بار از کانال سوئز می شود و زمان تحویل محموله های بار از سن پترزبورگ به بمبئی^۵ از ۳۰-۴۵ روز به ۱۰ روز کاهش یابد. (Rawandi-Fadai, 2023).

1 Mornard

۲ از لحاظ ریشه ای واژه (corridor) برگرفته شده از کلمه لاتین (currere) و به معنای دویدن است. در ایتالیایی باستان (corridore) به معنی مکانی برای دویدن بود و در زبان عربی نیز "ممر" را معادل کریدور دانسته اند. (Collins dictionary).

3 International North-South Transport Corridor or INSTC

۴ در انتقال محموله هایی از بندر بمبئی، بندرعباس و بندر انزلی به آستاراخان روسیه و همچنین از بندر بمبئی و بندرعباس به باکو، به ازای هر محموله ۱۵ تنی، هزینه حمل و نقل در مقایسه با مسیرهای سنتی ۲۵۰۰ دلار کاهش یافته است. استفاده از مسیر گذرگاه، فاصله زمانی رسیدن کالاها از روسیه به بمبئی را از ۴۰ روز در مسیر سنتی کانال سوئز به ۲۲ روز کاهش می دهد (مرکز پژوهش های اتاق ایران، ۱۴۰۱).

5 Mumbai

پس از انقلاب اسلامی، شرایط برای ایجاد راهگذر حمل و نقل بین‌المللی شمال-جنوب فراهم شد و اتصال ریلی میان بندرهای شمالی و جنوبی ایران، تنها نیازمند احداث خط ریلی قزوین، رشت و آستارا به طول ۳۲۶ کیلومتر بود. در سال ۱۳۹۷ خط قزوین به رشت به طول ۱۶۴ کیلومتر تکمیل و افتتاح شد (خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۹۷) تا ایجاد راهگذر شمال-جنوب^۱ نیازمند سرمایه‌گذاری برای احداث خط آهن ۱۶۲ کیلومتری رشت-آستارا باشد. بحران اوکراین ۲۰۲۲ و نیاز روسیه به مسیرهای ترانزیتی جدید، فرصت تکمیل راهگذر شمال-جنوب و احداث خط آهن رشت-آستارا را با همکاری مشترک ایران و روسیه، فراهم کرده است. در سند "مفهوم سیاست خارجی فدراسیون روسیه ۲۰۲۳" ایران اولین و تنها کشور جهان اسلام است که روسیه به توسعه "مشارکت همه‌جانبه و قابل اعتماد"^۲ با آن تأکید و راهگذر حمل و نقل بین‌المللی شمال-جنوب تنها راهگذری است که به راه‌اندازی سریع‌تر آن اشاره شده است (Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 2023).

بر همین اساس، در دیدار حضرت آیت‌الله خامنه‌ای با پوتین در سال ۲۰۲۲، بر ضرورت راه‌اندازی خط آهن رشت-آستارا تأکید و تصمیمات اساسی برای همکاری ایران و روسیه در حوزه مذکور اتخاذ شد (President of Russia, 2023). سپس در سال ۲۰۲۳، توافق‌نامه احداث راه آهن رشت-آستارا میان رؤسای جمهور دو کشور امضا شد که مبتنی بر آن روسیه ۱/۶ میلیارد یورو در این مسیر سرمایه‌گذاری می‌کند (پایگاه اطلاع‌رسانی ریاست جمهوری، ۱۴۰۲). بنابراین بحران اوکراین ۲۰۲۲، دغدغه قدیمی تأمین مالی طرح احداث گذرگاه شمال-جنوب را مرتفع کرد تا گام مهمی برای احداث گذرگاه برداشته شود.

۱ راهگذر شمال - جنوب شاخه‌های مختلفی دارد؛ مثلاً شاخه‌ی شرقی از شرق دریای خزر عبور می‌کند. مدنظر این پژوهش، شاخه غربی این راهگذر است که قدمتی طولانی دارد.

2 The Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation 2023

3 full-scale and trustful cooperation

در امضای توافق نامه احداث راه آهن رشت-آستارا مؤلفه تهدید غرب دیده می شود. روسیه در پی خروج از محاصره ژئوپلیتیکی و ایران به دنبال مقابله با تحریم های غرب است و راهگذر شمال-جنوب را فرصت تنفسی برای اقتصاد خود می بیند.

۳.۲.۸. متنوع سازی: طرح انتقال گاز روسیه به ایران

بحران اوکراین ۲۰۲۲، ایران را به گزینه مطلوب سیاست تنوع بخشی اقتصاد روسیه برای کاهش اثر تحریم های غرب تبدیل کرده است. در نتیجه قطع مسیرهای صادرات گاز طبیعی روسیه به اروپا، مسکو در سال ۲۰۲۳ نسبت به سال ۲۰۲۱ حدود ۱۱۰ میلیارد مترمکعب از صادرات گاز خود را از دست داده (Corbeau & Mitrova, 2023: 3) و گاز پروم^۱ در سال ۲۰۲۳، ۷ میلیارد دلار خسارت دیده است (Offshore Technology, 2024). کاهش صادرات گاز، روسیه را به فکر بازارهای جدید صادراتی انداخته که امضای قرارداد انتقال گاز طبیعی از ایران، یکی از مصادیق آن است. بر اساس قرارداد شرکت ملی گاز ایران و گاز پروم در ژوئن ۲۰۲۴، مقرر گردید که ایران سالانه ۱۱۰ میلیارد مترمکعب (روزانه ۳۰۰ میلیون مترمکعب) گاز از روسیه وارد کند و مازاد آن را به کشورهای همسایه از جمله عراق، ترکیه و پاکستان بفروشد. زیرساخت های لازم برای اجرای قرارداد مذکور که ارزش آن سالانه ۱۰ تا ۱۲ میلیارد دلار برآورد می گردد، توسط روسیه ایجاد خواهد شد. (Natural Gas World, 2024) اوجی^۲ وزیر نفت وقت می گوید:

در خصوص انتقال گاز روسیه به ایران، کمتر از یک ماه گذشته {جولای ۲۰۲۴} اسنادی بین شرکت ملی گاز ایران و گاز پروم روسیه امضا شد که بخش زیادی از گاز روسیه به ایران انتقال خواهد یافت تا برای مصارف، صادرات و تأمین انرژی کشورهای همسایه مورد بهره برداری قرار گیرد... امضا سند توافق انتقال گاز روسیه به جمهوری اسلامی ... انقلاب اقتصادی و انقلاب صنعتی را در پی خواهد داشت (خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۴۰۳).

قرارداد انتقال گاز روسیه به ایران نشان‌دهنده شراکت دو رقیب سنتی انرژی با یکدیگر در اثر تهدید مشترک غرب است. حجم قرارداد بیانگر اهمیت آن است؛ در حالی سالانه ۱۱۰ میلیارد مترمکعب گاز روسیه به ایران منتقل می‌شود که قرارداد صادرات گاز ایران به ترکیه سالانه ۱۰ میلیارد مترمکعب (Modern Diplomacy, 2022)، قرارداد گاز روسیه به چین سالانه ۳۸ میلیارد مترمکعب (Anadolu Agency, 2023) و مصرف داخلی گاز ایران سالانه ۲۶۰ میلیارد مترمکعب است (Ener Data, 2024).

صادرات گاز روسیه به کشورهای همسایه از خاک ایران، مزیت‌هایی مانند تقویت و تثبیت قدرت ایران در منطقه، تبدیل ایران به بازیگر مهم در بازار گاز جهان، ایجاد مصونیت برای کشور در حوزه انرژی و تبدیل ایران به مرکز مبادلات هاب انرژی در منطقه را دارد.

۳.۳. خیابان دوطرفه همکاری‌های نظامی

والت معتقد است که وقتی که کمکی بسیار ارزشمند بوده و بدیل‌های دیگری نیز وجود نداشته باشد، دریافت‌کنندگان تمایل بیشتری در دنبال کردن ترجیحات اعطاکنندگان به‌منظور دستیابی به کمک خواهند داشت (Walt, 1987: 43). این موضوع در مورد همکاری‌های نظامی ایران و روسیه در بحران اوکراین ۲۰۲۲ صادق است.

پیش از بحران اوکراین، مشخصه همکاری‌های دفاعی و نظامی، تأمین نیازمندی‌های ایران توسط روسیه است. اما، پس از بحران، منابع غربی مدعی تأمین نیازمندی‌های روسیه توسط ایران از طریق ارسال پهپاد به این کشور شدند. سالیوان^۱ مشاور امنیت ملی کاخ سفید در جولای ۲۰۲۲ می‌گوید که بر اساس اطلاعات آمریکا، ایران در حال آماده شدن برای ارسال صدها فروند پهپاد از جمله پهپادهای با قابلیت حمل سلاح، به روسیه است (Berg, 2022). پس از سالیوان، مقامات مختلف غربی با طرح موضوع پهپادها، برای وضع تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران زمینه‌سازی کردند که با مخالفت روسیه و چین، روبرو شد.

بحران اوکراین ۲۰۲۲ و روابط دیپلماتیک ایران و روسیه ۱۰۱

ادعاهای مطرح شده، توانمندی پیشرفته^۱ نظامی ایران را نشان می‌دهد؛ برنز^۲ رئیس سازمان اطلاعات مرکزی آمریکا در جولای ۲۰۲۲ درباره اهمیت پهپادهای ایرانی می‌گوید: این نشانه‌ای از پیشرفت سیستم پهپادهای مسلح آن‌ها {ایران} است که اکنون روس‌ها هم تلاش می‌کنند برخی از آن‌ها را تهیه کنند. (CIA, 2022) اندیشمندان روس نیز به ارزش پهپادهای ایران توجه کرده‌اند. پوخوف^۳ تحلیلگر نظامی روسیه با اشاره به معجزه خلاقیت ایرانی‌ها می‌نویسد:

در خرید پهپادهای ایرانی هیچ چیز خجالت‌آوری وجود ندارد. ایران بیش از ۴۰ سال است که تحت تحریم‌های غرب است. در این شرایط حفظ ادوات هوایی هدایت‌شونده رزمی بسیار دشوار است، به همین خاطر ایرانی‌ها معجزات خلاقیت را به نمایش می‌گذارند (Pukhov, 2022).

موضوع مهم مورد توجه غرب، همکاری‌های دوسویه و دوجانبه نظامی ایران و روسیه است که نشان می‌دهد بحران اوکراین ۲۰۲۲ و بازگشایی جبهه نبرد ۱۰۰۰ کیلومتری، روسیه را نیازمند توانمندی نظامی ایران کرده است. بلینکن^۴ در ژانویه ۲۰۲۳ پس از طرح موضوع ارسال پهپادهای ایران به روسیه، روابط دو کشور را "خیابان دوطرفه"^۵ می‌خواند که طی آن روسیه هم تسلیحات پیشرفته‌ای در اختیار ایران قرار می‌دهد (U.S Department of State, 2023). شش روز بعد، پرایس^۶ با تکرار صحبت‌های بلینکن، همکاری ایران و روسیه را رفع‌کننده نیازهای مشترک دو طرف می‌داند:

۱ در حالی مقامات و رسانه‌های غربی از هیچ کوششی برای اثبات حضور پهپادهای ایران در بحران اوکراین ۲۰۲۲ دریغ نمی‌کنند که رسانه‌های مورد اشاره از Guardian تا Scientific American پیش از بحران اوکراین، مکرراً توانمندی‌های نظامی ایران را زیر سؤال برده و حتی در ادعایی عجیب شلیک هم‌زمان چند موشک در مانور نظامی ایران در سال ۲۰۰۸ را فتوشاپ می‌دانستند. (MacAskill, 2008)

2 William J. Burns
3 Ruslan Pukhov
4 Antony Blinken
5 two-way street
6 Ned Price

ما شش ماه گذشته به طور گسترده در مورد ارائه فناوری پهپاد از ایران به روسیه صحبت کرده ایم؛ اما واقعیت این است که این {روابط} یک خیابان دوطرفه است. روسیه نیز به نوبه خود اقلام نظامی و امنیتی که ایران درخواست کرده را به ایران ارائه می کند (U.S. Department of State, 2023).

ادعای غربی ها در مورد همکاری تهران و مسکو، قدرت عمل ایران را نشان داده و تأیید می کند که دولت های قوی می توانند ائتلاف بازنده را به ائتلاف برنده تبدیل کنند. تأمین درخواست های ایران توسط روسیه نیز بیانگر آن است که از آنجا که تصمیمشان (برای کمک کردن یا نکردن) می تواند به معنای تفاوت میان برد و باخت باشد، بنابراین آن ها به احتمال زیاد به خاطر سهمی که دارند، پاداش فراوانی خواهند گرفت (Walt, 1987: 29-30).

۳.۴. همکاری های فضایی

همکاری های فضایی ایران و روسیه که پیش از بحران اوکراین ۲۰۲۲ بر انتقال فناوری و پرتاب ماهواره متمرکز بود، پس از بحران پیشرفت کرده است. در دسامبر ۲۰۲۲ آژانس فضایی ایران^۱ و روس کاسموس^۲ روسیه توافقنامه ای برای افزایش همکاری ها در صنعت فضایی امضا کردند که شامل مواردی چون طراحی و ساخت مشترک ماهواره های سنجش از دور و مخابراتی، توسعه زیرساخت های پرتاب، تست و مونتاژ ماهواره و آموزش افراد شاغل در صنعت فضایی بود (Lyamin, 2022).

بدین ترتیب، در حالی که پیش از بحران اوکراین ۲۰۲۲ پرتاب ماهواره مشترک ایران و روسیه صرفاً به ماهواره سینا - ۳۱ در سال ۲۰۰۴ محدود بود، پس از بحران، چندین ماهواره ایرانی با همکاری روسیه به مدار زمین ارسال شدند؛ از جمله: ماهواره خیام^۴ در

1 Iranian Space Agency (ISA)

2 Roscosmos

3 Sina 1

4 Khayam satellite

بحران اوکراین ۲۰۲۲ و روابط دیپلماتیک ایران و روسیه ۱۰۳

سال ۲۰۲۲، پرتاب ماهواره کوثر^۱ و هدهد^۲ با موشک سایوز^۳ روسی به مدار ۵۰۰ کیلومتری زمین و پرتاب ماهواره پارس-۱ در سال ۲۰۲۴ (FDD, 2024). گسترش همکاری‌های فضایی ایران و روسیه نشان‌دهنده تغییرات ژئوپلیتیکی ناشی از بحران اوکراین ۲۰۲۲ است که باعث انزوای روسیه از غرب و نزدیک شدن آن به ایران شده است.

۳.۵. همکاری‌های بین‌المللی

تشدید تهدیدهای غرب در اثر بحران اوکراین ۲۰۲۲، همکاری روسیه در پرونده‌ی هسته‌ای و پیوستن ایران به قالب‌های نوظهور بین‌المللی مانند شانگهای و بریکس را به دنبال داشته است. بنیاد همکاری صورت گرفته را می‌توان در مخالفت با نظم تک‌قطبی موجود و حرکت به سمت ایجاد نظم چندقطبی دانست که مطابق با نظر والت، دو کشور همسو به منظور حمایت از شریک خود "فداکاری دیپلماتیک" انجام می‌دهد (Walt, 1987: 152) در ادامه روند تقویت همکاری‌های صورت گرفته تشریح می‌شود.

۳.۵.۱. برنامه هسته‌ای ایران: از همراهی تا مخالفت روسیه با غرب

شورای امنیت سازمان ملل در سال‌های ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۰، شش قطعنامه ۱۶۹۶، ۱۷۳۷، ۱۷۴۷، ۱۸۰۳، ۱۸۳۵ و ۱۹۲۹ را علیه ایران صادر کرد که قطعنامه ۱۶۹۶ با استناد به ماده ۴۰ فصل هفتم منشور ملل متحد با هدف "مجازات و وادارسازی"^۴ ایران و دیگر قطعنامه‌ها با استناد به ماده ۴۱ فصل هفتم منشور ملل متحد با هدف "تحریم ایران"^۵ برای تعلیق فعالیت‌های

1 Kowsar satellite

2 Hudhud satellite

3 Soyuz rocket

۴ ماده ۴۰ منشور ملل متحد: به منظور جلوگیری از وخامت وضعیت، شورای امنیت می‌تواند پیش از آنکه بر طبق ماده ۳۹ توصیه‌هایی بنماید یا درباره اقداماتی که باید معمول گردد، تصمیم بگیرد، از طرف‌های ذی‌نفع بخواهد اقدامات موقتی را که شورای امنیت ضروری یا مطلوب تشخیص می‌دهد، انجام دهند. اقدامات موقتی مذکور به حقوق یا ادعاهای موقعیت طرف‌های ذی‌نفع لطمه‌ای وارد نخواهد کرد. شورای امنیت تخلف در اجرای موقتی را چنان‌که باید و شاید در نظر خواهد گرفت (United Nations).

۵ ماده ۴۱ منشور ملل متحد: شورای امنیت می‌تواند تصمیم بگیرد که برای اجرای تصمیمات آن شورا مبادرت به چه اقداماتی که متضمن به کارگیری نیروی مسلح نباشد، لازم است و می‌تواند از اعضای ملل متحد بخواهد که به این قبیل

غنی‌سازی، آب سنگین،^۱ باز فراوری^۲ و اجرای "پروتکل الحاقی"^۳ وضع شدند (Arms Control Association, 2023). روسیه به‌عنوان عضو دائم شورای امنیت به تمام قطعنامه‌ها علیه ایران رأی مثبت داد.

اما اجماع روسیه و قدرت‌های بزرگ علیه ایران، دیری نپایید. رخدادهایی نظیر جنگ روسیه و گرجستان (۲۰۰۸)، پیوستن آلبانی و کرواسی به ناتو، دخالت غرب در سرنگونی دولت طرفدار روسیه در اوکراین (۲۰۱۴) و الحاق کریمه به روسیه (۲۰۱۴)، به تقابل روسیه و آمریکا و توقف تحریم‌ها علیه ایران در سال‌های ۲۰۱۰-۲۰۱۳ منجر شد. در نتیجه روسیه در سال ۲۰۱۱ ضمن تأیید اختلاف موضع خود با آمریکا و مخالفت با تحریم‌های جدید شورای امنیت علیه ایران، "فرایند گام به گام"^۴ را مطرح کرد که به ازای پاسخ‌های قانع‌کننده ایران به سؤال‌های آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، بخشی از تحریم‌های ایران لغو می‌شد. (U.S. State Department, 2011) در فرایند گام به گام، عمل به قطعنامه‌های شورای امنیت و شورای حکام، جایگزین ایده‌ی پاسخ به پرسش‌های آژانس شد که بیانگر رویکرد جدید روسیه بود. بر مبنای رویکرد جدید، روسیه با گزارش نوامبر ۲۰۱۱ آمانو^۵ به شورای حکام مبنی بر توسعه سلاح هسته‌ای در ایران پیش از سال ۲۰۰۳ (IAEA, 2011) و حمایت آمریکا و فرانسه از افزایش تحریم‌ها علیه ایران، مخالفت کرد. روسیه گزارش آمانو را غیرحرفه‌ای، جانب‌دارانه و بدون هیچ شواهد متقاعدکننده‌ای دانست که با استناد به اطلاعات غیر موثق به دنبال القای نظامی بودن برنامه هسته‌ای ایران است. (The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 2011)

اقدامات مبادرت ورزند. این اقدامات ممکن است شامل متوقف ساختن تمام یا قسمتی از روابط اقتصادی و ارتباطات راه آهن، دریایی، هوایی، پستی، تلگرافی، رادیویی و سایر وسایل ارتباطی و قطع روابط سیاسی باشد (United Nations).

- 1 Heavy water
- 2 Reprocessing
- 3 Additional Protocol
- 4 step-by-step process
- 5 Yukiya Amano

بحران اوکراین ۲۰۲۲ و روابط دیپلماتیک ایران و روسیه ۱۰۵

در نتیجه رویکرد ضد غربی روسیه، شورای امنیت سازمان ملل در سال‌های ۲۰۱۰-۲۰۱۳ هیچ قطعنامه‌ای علیه ایران صادر نکرد و آمریکا مجبور به وضع تحریم‌های یک‌جانبه علیه ایران شد.

۳.۵.۱.۱. رویارویی روسیه با غرب در پرونده هسته‌ای

مشابه سال‌های ۲۰۱۰-۲۰۱۳، روسیه در اثر بحران اوکراین ۲۰۲۲، با صدور قطعنامه علیه ایران در شورای امنیت سازمان ملل مخالفت کرده است. نمونه‌هایی از همکاری روسیه با ایران عبارت‌اند از: مخالفت با قطعنامه شورای حکام آژانس مبنی بر همکاری ایران با بازرسی از سایت‌های هسته‌ای اعلام‌نشده (۲۰۲۲)، بیانیه مشترک روسیه، چین و ایران در دفاع از برنامه هسته‌ای ایران و انتقاد از اقدامات غرب (۲۰۲۴) و مخالفت با استفاده سه کشور اروپایی از سازوکار ماشه. عملکرد روسیه در نشست جولای ۲۰۲۳ شورای امنیت به‌عنوان مشت نمونه خروار، به‌درستی نشان می‌دهد که دفاع در برابر تهدیدهای غرب، مبنای همکاری روسیه و ایران است.

۳.۵.۱.۲. خنثی‌سازی تهدید غرب در تمدید تحریم‌های موشکی

بر اساس بند ۳ ضمیمه B^۱ قطعنامه ۲۲۳۱^۲ شورای امنیت، مقرر شده بود که تحریم‌های موشکی ایران در اکتبر ۲۰۲۳ خاتمه یابد؛ اما آمریکا، انگلیس و فرانسه با برگزاری زودهنگام نشست دوره‌ای شورای امنیت در ۶ جولای ۲۰۲۳ قصد تمدید تحریم‌های موشکی را داشتند. در این نشست، نماینده آمریکا^۳ ادعا می‌کند که آزمایش موشکی ایران مغایر قطعنامه ۲۲۳۱ بوده و توسعه و تکثیر موشک‌ها تهدید جدی امنیت منطقه‌ای و

۱ در این بند آمده است: از ایران خواسته می‌شود تا هشت سال پس از «روز قبول توافق» یا تا زمانی که آژانس گزارشی مبنی بر تأیید «نتیجه‌گیری گسترده‌تر» ارائه کند، هر کدام زودتر حادث شود، هیچ فعالیتی مرتبط با موشک‌های بالستیک طراحی شده برای قابلیت حمل سلاح‌های هسته‌ای، شامل پرتاب با استفاده از چنین فناوری‌های موشک‌های بالستیک، صورت ندهد (United Nations Security Council).

2 United Nations Security Council Resolution 2231 was a 20 July 2015 resolution

3 Robert Wood

بین‌المللی است (The U.S. Mission to the United Nations, 2023). سه کشور انگلیس، فرانسه و آلمان نیز با صدور بیانیه‌ای اعلام کردند: ایران به توسعه و بهبود موشک‌های بالستیک با قابلیت حمل سلاح هسته‌ای ادامه می‌دهد... ما عمیقاً نگران هستیم که محدودیت‌های کلیدی قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت، به‌ویژه درباره فعالیت‌های بالستیک و انتقال موشک‌های ایران در ماه اکتبر منقضی شود (Gov.Uk, 2023).

در مقابل نماینده روسیه^۱ می‌گوید که اظهارات کشورهای غربی تلاش آشکاری برای باج‌گیری از ایران با تهدید به بازگرداندن مفاد قطعنامه‌های گذشته است؛ وی آمریکا را به علت خروج از برنامه جامع اقدام مشترک^۲ در سال ۲۰۱۸ و وضع تحریم علیه ایران عامل ایجاد بحران معرفی می‌کند:

ما باید درباره لغو کامل، دائمی و قابل راستی آزمایشی اقدامات تبعیض‌آمیز غیرقانونی اعمال‌شده توسط واشنگتن علیه تهران در نقض قطعنامه ۲۲۳۱ (۲۰۱۵) صحبت کنیم... ما نگران بحث مطبوعات غربی هستیم مبنی بر اینکه بریتانیا و دو کشور اروپایی ممکن است در حال برنامه‌ریزی برای تجدیدنظر در انقضای برنامه‌ریزی‌شده ماه اکتبر در محدودیت‌های به‌اصطلاح موشکی اعمال‌شده بر ایران مطابق با بندها ۳ و ۴ ضمیمه b باشند... از همکاران خود می‌خواهیم که مطابق ماده ۲۵ منشور سازمان ملل متحد، به تعهدات بین‌المللی خود کاملاً پایبند باشند. تصمیمات ملی غیرقانونی کشورهای مختلف که توسط ملاحظات صرفاً فرصت‌طلبانه دیکته می‌شود، نمی‌تواند آگاهانه پیامدهای قانونی برای سایر کشورها ایجاد کند. ما قاطعانه رویه شنیع اعمال فرا سرزمینی تحریم‌های یک‌جانبه را محکوم می‌کنیم که یکی از آشکارترین مظاهر نظم به‌اصطلاح مبتنی بر قواعد است و هیچ ارتباطی با حقوق بین‌الملل ندارد (United Nations, 2023).

بدین ترتیب و در نتیجه مخالفت روسیه با غرب، تحریم‌های موشکی علیه ایران در ۲۳ اکتبر ۲۰۲۳ به صورت رسمی منقضی شد.

1 Vasily Nebenzya

2 Joint Comprehensive Plan of Action

۳.۵.۲. تقویت مجمع ناراضیان وضع موجود

پیش از بحران اوکراین، روسیه عضویت ایران در سازمان همکاری شانگهای را به تحریم‌های بین‌المللی گره می‌زد. در نشست سران سازمان شانگهای در تاشکند در سال ۲۰۱۰ اعلام شد که کشورهای تحت تحریم سازمان ملل واجد شرایط برای عضویت کامل در سازمان همکاری شانگهای نخواهند بود؛ به همین علت، پیشنهاد عضویت ایران در سازمان همکاری شانگهای از دستور کار اجلاس خارج شد (Sim & Grajewski, 2021).

اما در اثر بحران اوکراین ۲۰۲۲ و گسترش تهدیدهای ضد غربی، روسیه با عضویت ایران در قالب‌های نوظهور بریکس و شانگهای موافقت کرده است. بدین ترتیب در اجلاس بیست‌ویکم سران سازمان همکاری شانگهای، روسیه و دیگر اعضا موافقت خود را با عضویت دائم ایران در سازمان اعلام کردند (پایگاه اطلاع‌رسانی ریاست جمهوری، ۱۴۰۲). در نهایت ایران در جولای ۲۰۲۳ به صورت رسمی به عضویت سازمان همکاری شانگهای درآمد. در مورد بریکس نیز ایران در سال ۲۰۲۲، تمایل خود را برای عضویت در این سازمان اعلام کرد. سران بریکس در اجلاس ژوهانسبورگ در سال ۲۰۲۳ از ایران برای عضویت کامل دعوت به عمل آوردند تا در ژانویه ۲۰۲۴، ایران به همراه مصر، امارات متحده عربی، اتیوپی و عربستان سعودی به صورت رسمی به عضویت بریکس درآید (Brics-Russia2024).

موافقت روسیه با پیوستن ایران به شانگهای و بریکس در اثر بحران اوکراین ۲۰۲۲ صورت می‌گیرد که طی آن روسیه خود را در مجمع ناراضیان وضع موجود تعریف کرده و در صدد تقویت این مجمع است. جهت‌گیری مشترک ایران و روسیه همسویی راهبردی دو کشور در ژئوپلیتیک جهانی را نشان می‌دهد که به تعبیر والت می‌تواند تکامل تدریجی نظام بین‌الملل را به ارمغان آورد (Walt, 1987: 1).

نتیجه‌گیری

بحران اوکراین ۲۰۲۲ نقطه اوج واگرایی روسیه از غرب است. در برداشت ایران نیز غرب به عنوان مقصر اصلی پیدایش بحران، با رفتار تهاجمی و دخالت‌های پی‌درپی، روسیه را

و اداری به جنگ کرده است. ایران دخالت‌های غرب را بدون حد و مرز دانسته و حتی امکان حمله پیش‌دستانه علیه روسیه را نیز رد نکرده است:

اما در قضیه اوکراین چنانچه شما ابتکار عمل را به دست نمی‌گرفتید، طرف مقابل با ابتکار خود، موجب وقوع جنگ می‌شد. اگر راه در مقابل ناتو باز باشد حد و مرزی نمی‌شناسد و اگر جلوی آن در اوکراین گرفته نمی‌شد، مدتی بعد به بهانه کریمه، همین جنگ را به راه می‌انداختند. (khamenei.ir, 1401)

اشتراک نظر ایران و روسیه در بحران اوکراین ۲۰۲۲ در مورد ضرورت مقابله با تهدیدها و رفتارهای تهاجمی غرب، زمینه‌های لازم برای همسویی و تقویت همکاری دو کشور را فراهم کرده و فصل جدیدی در روابط تهران و مسکو محسوب می‌شود. بحران اوکراین، فرصت مناسبی برای احیای طرح‌های راهبردی اقتصادی مانند راهگذر شمال-جنوب و طرح پروژه انتقال گاز طبیعی روسیه به ایران ایجاد کرده که فرصت تنفسی برای اقتصاد تحت تحریم ایران است. استفاده از جغرافیای ایران برای خروج روسیه از انزوا و بهره‌برداری از تجربیات ایران در مقابله با تحریم‌ها از دیگر آثار بحران اوکراین ۲۰۲۲ است.

بحران اوکراین ۲۰۲۲ فرصتی برای ارتقا روابط ایران و روسیه به سطح مشارکت راهبردی فراهم آورده و همچنین از لحاظ دفاعی-نظامی رابطه دو کشور را به همکاری دوطرفه تبدیل کرده است؛ احتیاج مسکو به تهران پیشرفت توانمندی‌های نظامی-دفاعی ایران را نشان می‌دهد. بحران اوکراین همچنین همکاری‌های فضایی ایران و روسیه را افزایش داده که تسریع در ارسال ماهواره‌های ایران به فضا با استفاده از موشک‌های روسیه مصداق آن است. نهایتاً بحران اوکراین ۲۰۲۲ با ایجاد واگرایی میان روسیه و آمریکا، همکاری ایران و روسیه در عرصه بین‌المللی را گسترش داده که مخالفت روسیه با وضع تحریم‌های شورای امنیت علیه برنامه هسته‌ای صلح‌آمیز ایران و موافقت با پیوستن ایران به قالب‌های بریکس و شانگهای نمونه‌های شاخص آن است. در نتیجه بحران اوکراین ۲۰۲۲، روسیه نیز به جرگه ناراضیان وضع موجود پیوسته است و اطمینانی به خیرخواهی آمریکا ندارد.

قدردانی

از راهنمایی‌ها و زحمات دکتر نوریان استاد محترم روابط بین‌الملل دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران که سهم بسزایی در انجام و تکمیل تحقیق حاضر داشتند، تشکر و قدردانی به عمل می‌آورم.

منابع

- پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) (۱۴۰۰/۱۲/۱۰): *بیانات در سخنرانی تلویزیونی به مناسبت عید مبعث*. بازیابی شده در <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=49680> از: (۱۴۰۳/۰۲/۱۳)
- پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) (۱۴۰۱/۰۴/۲۸): *دیدار رئیس‌جمهور روسیه با رهبر انقلاب*. بازیابی شده در (۱۴۰۳/۰۲/۱۳) <https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=50657> از:
- پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) (۱۴۰۱/۰۴/۲۸): *جنگ اوکراین*. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۳/۳۱) از: <https://farsi.khamenei.ir/newspart-index-old?tid=26077#121916>
- پایگاه اطلاع‌رسانی ریاست جمهوری (۱۴۰۲/۰۲/۲۷): *امضای توافقنامه احداث خط راه‌آهن رشت-آستارا بین جمهوری اسلامی ایران و روسیه*. بازیابی شده در (۱۴۰۳/۰۲/۱۳) از: <https://www.president.ir/fa/143951>
- خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۱/۱۲/۱۵): *راه آهن قزوین - رشت با حضور رئیس جمهوری افتتاح شد*. بازیابی شده در (۱۴۰۳/۰۲/۱۳) از: <https://www.irna.ir/news/83233775/>
- خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۳/۰۴/۲۷): *اوجی: توافق انتقال گاز روسیه به ایران، شاهکار دیپلماسی انرژی دولت سیزدهم است*. بازیابی شده در (۱۴۰۳/۱۰/۲۰) از: <https://www.irna.ir/news/85540971/>
- کولایی، ا. و زنگنه، س. (۱۴۰۲). تأثیر جنگ اوکراین بر روابط ایران و روسیه. *رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی*: doi: 10.48308/pij.2024.233313

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران (۱۴۰۱/۰۴/۰۱): کریدورهای منطقه‌ای و موقعیت ژئواکونومیک ایران. بازیابی شده در (۱۴۰۳/۰۳/۱۳) از: <https://ibjcc.com/wp-content/uploads/2023/10/51941656243426.pdf>
وزارت امور خارجه (۱۴۰۳/۱۰/۲۸): "متن کامل توافقنامه جامع راهبردی ایران و روسیه. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۴/۰۵) از: [/https://mfa.gov.ir/portal/newsview/759897](https://mfa.gov.ir/portal/newsview/759897)

References

- Anadolu Agency (November 22, 2023): *Russia's natural gas shipments to China to reach 100 billion cubic meters*. Retrieved from <http://https://www.aa.com.tr/en/energy/general/russias-natural-gas-shipments-to-china-to-reach-100-billion-cubic-meters-/39374>
- Arms Control Association (October, 2023): *UN Security Council Resolutions on Iran*. Retrieved from <http://https://www.armscontrol.org/factsheets/Security-Council-Resolutions-on-Iran>
- Berg, M (July 11, 2022): *Iran preparing to send 'several hundred' drones to Russia, Sullivan says*. Retrieved from <http://https://www.politico.com/news/2022/07/11/iran-uav-drones-russia-00045195>
- Beznosova, M.I., & Likhachev, K. (2023). Russian-Iranian relations at the present stage: prospects and potential risks. *Вестник Удмуртского университета. Социология. Политология. Международные отношения*. DOI: <https://doi.org/10.35634/2587-9030-2023-7-1-88-96>
- Brics-Russia2024: *BRICS Intergovernmental Organization*. Retrieved from <http://https://brics-russia2024.ru/en/about/>
- Central Intelligence Agency (July 20, 2022): *Aspen Security Forum Fireside Chat CIA Director William Burns and NBC Correspondent Andrea Mitchell*. Retrieved from <http://https://www.cia.gov/static/Aspen-Security-Forum-Fireside-Chat-Final.pdf>
- Collins dictionary: *Definition of 'corridor'*. Retrieved from <http://https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/corridor>
- Corbeau, A & Mitrova, T (February, 2024): *Russia's Gas Export Strategy: Adapting to the New Reality*. Retrieved from <http://https://www.energypolicy.columbia.edu/wp->

content/uploads/2024/02/Russia-Gas-Exports-Commentary_CGEP_021624.pdf

Dehghani Firoozabadi, J & Zare Ashkezari, M. (2016). Neo-classical Realism in International Relations. *Asian Social Science*; Vol. 12, No. 6; 2016. DOI:10.5539/ass.v12n6p95

Eccles, M (October 9, 2023): *An alliance of sanctions-busters: Russia turns to Iran to help with aircraft maintenance*. Retrieved from <http://https://www.politico.eu/article/an-alliance-of-sanctions-busters-russia-turns-to-iran-to-help-with-aircraft-maintenance/>

Ener Data (2024): *Iran Energy Information*. Retrieved from <http://https://www.enerdata.net/estore/energy-market/iran/>

Eslami, M. (2022). Iran's Drone Supply to Russia and Changing Dynamics of the Ukraine War. *Journal for Peace and Nuclear Disarmament*, 5(2), 507–518. <https://doi.org/10.1080/25751654.2022.2149077>

Foundation for Defense of Democracies (November 4, 2024): *Russia to Launch Iranian Satellites Into Space*. Retrieved from <http://https://www.fdd.org/analysis/2024/11/04/russia-to-launch-iranian-satellites-into-space/>

IAEA (November 8, 2011): *Implementation of the NPT Safeguards Agreement and relevant provisions of Security Council resolutions in the Islamic Republic of Iran*. Retrieved from <http://https://www.iaea.org/sites/default/files/documents/gov2011-65.pdf>

Kaleji, V (September 20, 2023): *Banking Cooperation between Iran and Russia: Capacities and Constrain*. Retrieved from <http://https://valdaiclub.com/a/highlights/banking-cooperation-between-iran-and-russia/>

Lyamin, Y (December 14, 2022): *Roscosmos and Iranian Space Agency Sign Memorandum of Cooperation*. Retrieved from <http://https://imnavigators.livejournal.com/1098929.html>

MacAskill, E (July 03, 2008): *Altered images: Iran launch photos 'doctored'*. Retrieved from <http://https://www.theguardian.com/world/2008/jul/11/iran.israelandthepalestinians>

Mahmoudian, A. (2023), *the War in Ukraine: The Turning Point of Russia-Iran Relations*. In: Farhadi, A., Grzegorzewski, M., Masys, A.J. (eds) *The*

Great Power Competition Volume 5. Springer, Cham.
https://doi.org/10.1007/978-3-031-40451-1_7.

Mark, Harrison. W. (August 03, 2023): *Continental System*. Retrieved from
http://www.worldhistory.org/Continental_System/#citation_info

McEachern, Joseph A (May 31, 1949): *History of economic warfare*. Retrieved
 from <http://cgsc.contentdm.oclc.org/digital/api/collection/p124201coll2/id/597/download>

Middle East Eye (December 15, 2022): *Iran and Russia to manufacture passenger planes and helicopters*. Retrieved from
<http://www.middleeasteye.net/news/iran-and-russia-manufacture-passenger-planes-helicopters-press-review>

Modern Diplomacy (October 24, 2022): *Iran, Turkey reach new agreements over gas exports* Available (1403/10/11) online at:
<https://modern diplomacy.eu/2022/10/24/iran-turkey-reach-new-agreements-over-gas-exports/>

Mossalanejad, A. (2024). Ukraine Crisis and Iran's Balancing Regional Role in International Competitions. *Journal of Iran and Central Eurasia Studies*, 7 (1), 81-94. DOI:
<http://doi.org/10.22059/jices.2024.371423.1062>

Natural Gas World (July 17, 2024): *IRAN TO RECEIVE 300 MCM OF RUSSIAN GAS DAILY, OIL MINISTER SAYS*. Retrieved from <http://www.naturalgasworld.com/iran-to-get-300-mcm-of-russian-gas-daily-oil-minister-says-112198>

New Saint Andrews College: *Describe the Continental System of napoleon*. Retrieved from <http://www.nascollege.org/e%20cotent%2010-420/DR%20D%20C%20SHARMA/Continental%20System%20of%20Napoleon%20%20Bonapart.pdf>

OECD world: *Russia-Iran*. Retrieved from <http://oec.world/en/profile/bilateral-country/rus/partner/irn>

Pietrobon, E (May 05, 2022): *Building a Resistance Economy – Lessons from Napoleon's War on Britain*. Retrieved from <http://valdaiclub.com/a/highlights/building-a-resistance-economy-lessons-napoleon/>

- President of Russia (February 24, 2022): *Address by the President of the Russian Federation*. Retrieved from <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67843>
- President of Russia (May 17, 2023): *Ceremony for signing an intergovernmental agreement with Iran on cooperation in the construction of the Rasht-Astara railway line in Iran to boost transportation via the international North-South transport corridor*. Retrieved from <http://en.kremlin.ru/events/president/news/71144>
- President of Russia (May 20, 2024): *Condolences over the death of President of Iran Ebrahim Raisi*. Retrieved from <http://en.kremlin.ru/events/president/news/74070>
- Pukhov, R (July 14, 2022): “*There is no shame in buying Iranian drones*”. Retrieved from <https://russiancouncil.ru/analytiks-and-comments/comments/v-pokupke-iranskikh-dronov-net-nichego-postydnogo/#short>
- Rawandi-Fadai, L (August 03, 2023): *What North-South International Transport Corridor Means for Iran*. Retrieved from <https://russiancouncil.ru/en/analytiks-and-comments/analytiks/what-north-south-international-transport-corridor-means-for-iran/>
- Schweller, R. L. (1994). Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back. *International Security*, 19, 72-107. <http://dx.doi.org/10.2307/2539149>
- Shana (July 25, 2022): *CEO Speaks of Untold details about \$40 bn Deal with Russia*. Retrieved from <https://en.shana.ir/news/459880/CEO-Speaks-of-Untold-details-about-40-bn-Deal-with-Russia>
- Shuster, M. (1912). *The Strangling of Persia*. New York: The Century Co.
- Smagin, N (November 4, 2022): *Comrades-in-Sanctions: Can Iran Help Russia Weather the Economic Storm?* Retrieved from <https://carnegieendowment.org/russia- Eurasia/politika/2022/10/comrades-in-sanctions-can-iran-help-russia-weather-the-economic-storm?lang=en>
- Tass (February 28, 2024): *Trade turnover between Russia and Iran falls to around \$4 bln by end of 2023 — Novak*. Retrieved from <https://tass.com/economy/1753113>

- The Correctiv (January 20, 2024): *Live monitoring of all sanctions against Russia*. Retrieved from <http://correctiv.org/en/latest-stories/2022/03/01/sanctions-tracker-live-monitoring-of-all-sanctions-against-russia/>
- The Gov.Uk (July 6 2023): *UK, France and Germany statement to media following UNSC meeting on Iran meeting*. Retrieved from <http://https://www.gov.uk/government/news/uk-france-and-germany-statement-to-media-following-uns-c-meeting-on-iran-meeting>
- The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation (November 9, 2011): *Russian MFA Press and Information Department's Comment Regarding the New Report of IAEA Director General Yukiya Amano on Iran's Nuclear Program, Released on November 8*. Retrieved from http://https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1625862/
- The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation (December 5, 2023): *Declaration by the Russian Federation and the Islamic Republic of Iran on the Ways and Means to Counter, Mitigate and Redress the Adverse Impacts of Unilateral Coercive Measures*. Retrieved from http://https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1919257/
- The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation (March 31, 2023): *The Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation*. Retrieved from http://https://mid.ru/en/foreign_policy/fundamental_documents/1860586/
- The United Nations: *United Nations Charter (full text)*. Retrieved from <http://https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>
- The U.S. Government Publishing Office (January 5, 2018): *A review of Gore-Chernomyrdin diplomacy*. Retrieved from <http://https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-106shrg69753/html/CHRG-106shrg69753.htm>
- The U.S. Mission to the United Nations (July 6, 2023): *Remarks at a UN Security Council Briefing on Iran Nonproliferation*. Retrieved from <http://https://usun.usmission.gov/remarks-at-a-un-security-council-briefing-on-iran-nonproliferation/>
- The United Nations: *Security Council Seventy-eighth year 9367th meeting Thursday, 6 July 2023, 10 a.m. New York*. Retrieved from <http://https://www.un.org/press/docs/2023/230706.sgsm.10000.doc.shtml>

<https://documents.un.org/doc/undoc/pro/n23/196/23/pdf/n2319623.pdf?token=KHKHpyTVq0qQCzicVn&fe=true>

The U.S. State Department (July 13, 2011): *Remarks with Russian Minister of Foreign Affairs Sergey Lavrov after their Meeting*. Retrieved from <http://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2011/07/168478.htm>

The U.S. Department of State (January 30, 2023): *Secretary Antony J. Blinken and Israeli Prime Minister Benjamin Netanyahu after Their Meeting*. Retrieved from <http://www.state.gov/secretary-antony-j-blinken-and-israeli-prime-minister-benjamin-netanyahu-after-their-meeting/>

The U.S. Department of State (February 6, 2023): *Department Press Briefing – February 6, 2023*. Retrieved from <http://www.state.gov/briefings/department-press-briefing-february-6-2023/>

Walt, Stephen M (1987). *The Origins of Alliances*. London: Cornell University Press.

Sim, L & and Grajewski, N (October 29, 2021): *What does Russia get out of Iran's membership in the Shanghai Cooperation Organization?* Retrieved from <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/what-does-russia-get-out-of-irans-membership-in-the-shanghai-cooperation-organization/>

Translated Reference into English

The Information Base of the Office for Preserving and Publishing the Works of Grand Ayatollah Sayyid Ali Khamenei (2022, February 28). "Statements in TV Address on the Occasion of Eid al-Mab'ath". Retrieved April 1, 2024, from: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=49680> [In Persian]

The Information Base of the Office for Preserving and Publishing the Works of Grand Ayatollah Sayyid Ali Khamenei (2022, July 19). "Meeting of the President of Russia with the Leader of the Revolution". Retrieved April 1, 2024, from: <https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=50657>. [In Persian]

The Information Base of the Office for Preserving and Publishing the Works of Grand Ayatollah Sayyid Ali Khamenei (2022, July 19). "The Ukraine

War". Retrieved June 20, 2025, from: <https://farsi.khamenei.ir/newspart-index-old?tid=26077#121916>. [In Persian]

The Official Website of the President of the Islamic Republic of Iran (2023, May 17). "Signing of the Agreement for the Construction of the Rasht-Astara Railway Line between the Islamic Republic of Iran and Russia". Retrieved April 1, 2024, from: <https://www.president.ir/fa/143951>. [In Persian]

Islamic Republic News Agency (2023, March 6). "Qazvin-Rasht Railway Inaugurated with the Presence of the President". Retrieved April 1, 2024, from: <https://www.irna.ir/news/83233775/>. [In Persian]

Islamic Republic News Agency (2024, July 16). "Oji: The Agreement on Russian Gas Transfer to Iran is the Energy Diplomacy Masterpiece of the 13th Government". Retrieved December 10, 2024, from: <https://www.irna.ir/news/85540971/>. [In Persian]

Kolaei, E., & Zanganeh, S. (2023). The Impact of the Ukraine War on Iran-Russia Relations. Political and International Approaches. doi: 10.48308/piaj.2024.233313. [In Persian]

Iran Chamber of Commerce Research Center (2022, June 21). Regional Corridors and Iran's Geoeconomic Position. Retrieved May 31, 2024, from: <https://ibjcc.com/wp-content/uploads/2023/10/51941656243426.pdf>. [In Persian]

Ministry of Foreign Affairs of the Islamic Republic of Iran (2025, January 17). Full Text of the Comprehensive Strategic Agreement between Iran and Russia. Retrieved June 25, 2025, from: <https://mfa.gov.ir/portal/newsview/759897/>. [In Persian]

استناد به این مقاله: نوریان، اردشیر و احمدی، مرتضی. (۱۴۰۴). بحران اوکراین ۲۰۲۲ و روابط دیپلماتیک ایران و روسیه. *تعاملات دیپلماتیک*، ۳(۱۰)، ۷۹-۱۱۶. e236403

doi: 10.22034/dpiq.2025.540040.1049

The *Diplomatic Interactions Research Quarterly* is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License